

تفسیر تسنیم از تفاسیر تربیتی قرآن کریم به زبان فارسی اثر آیت الله عبدالله جوادی آملی است. روش محوری این تفسیر بر پایه اسلوب تفسیری علامه طباطبایی در تفسیر المیزان، «روش تفسیر قرآن به قرآن» است. مفسر در کنار سه منبع اصلی خود یعنی قرآن، سنت، عقل و در موارد پرشماری از ادبیات عرب و کلام فلاسفه و عرفا برای بیان مراد خود بهره گرفته است.

نام این تفسیر از آیه 27 سوره مطففین الهام گرفته شده که نام چشمه ای در بهشت است. تسنیم نام چشمه ای در بهشت است که مقربین درگاه الهی از آن می نوشند.

مراحل چهارگانه تفسیر هر آیه عبارتند از: گزیده تفسیر، تفسیر آیه، لطایف و اشارات و بحث روایی.

54 جلد از این تفسیر تا آیه 69 سوره طه از سوی انتشارات اسراء منتشر شده است (تا 10 تیرماه 1399 ش) و تا پایان قرآن به حدود 80 جلد رسید.

نوشتار اصلی: عبدالله جوادی آملی
آیت الله جوادی آملی فرزند میرزا ابوالحسن آملی در سال ۱۳۱۲ش در آمل به دنیا آمد و تحصیلات ابتدایی و دروس حوزوی را تا مرحله سطح در زادگاه خود گذراند، آنگاه راهی تهران شد و برای پنج سال نزد استادانی همچون حاج شیخ محمد تقی آملی، شعرانی؛ فاضل تونی، محی الدین الهی قمشاهی، فشارکی و چاپلوقی دروس فقه، اصول، فلسفه و عرفان را فرا گرفت و در سال ۱۳۲۴ ه.ش رهسپار حوزه علمیه قم شد و نزد شخصیت های علمی همانند: آیت الله بروجردی، محقق داماد، میرزا هاشم آملی، علامه طباطبایی و امام خمینی علم آموخت.

مؤلف علاوه بر تفسیر قرآن، در فقه و فلسفه نیز صاحب نظر بوده و از مراجع تقلید شیعه ایرانی است و فعالیت های فراوان اجتماعی نیز داشته است از جمله: عضو مجلس خبرگان قانون اساسی، عضو جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، عضو پیشین مجلس خبرگان رهبری، از امامان جمعه قم،...

مفسر قبل از نگارش تفسیر «تسنیم»، با نوشتن تفاسیری موضوعی گرایش خود را به این نوع تفسیر نشان داده است. برخی از این تفسیرهای موضوعی عبارتند از: قرآن در قرآن، توحید در قرآن، وحی و نبوت در قرآن، معاد در قرآن،

ساختار تفسیر

مفسر نخست آیه با آیاتی می آورد و آنگاه جایگاه علمی و عملی هر آیه را در فصلی جداگانه مورد بحث قرار می دهد. این تفکیک دسترسی به معنا و تفسیر هر آیه را آسان می کند، البته در مواردی هم مفسر چند آیه را به دلیل پیوستگی معنایی در کنار هم یاد می کند و سپس در چهار بخش تفسیر خود را ذیل آن پی می گیرد که عبارتند از: ۱- گزیده تفسیر؛ ۲- تفسیر؛ ۳- لطایف و اشارات؛ ۴- بحث روایی.

در تفسیر «تسنیم» آیات ترجمه نشده است. مفسر پس از آوردن آیه یا آیات، گزیده ای از تفسیر را پیش روی قرار می دهد و سپس در بخش «تفسیر» از ادبیات عرب و منابع آن

به وفور استفاده کرده و معنا و مراد آیه را مفصل تر بررسی می کند.

مرحله سوم یا بخش سوم با نام «لطایف و اشارات» آمده که اجتهادی ترین بخش تفسیر است. قدرت تحلیل، اشراف بر عرفان نظری و عملی و میدان داری مفسر در فلسفه و کلام به خوبی در این بخش آشکار شده است. به عنوان نمونه، درباره «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» می نویسد: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» از عبد به منزله «کن» از مولای اوست، همان گونه که حضرت نوح (علیه السلام) با اسم خدا بر طوفان امواج کوه گونه آب استیلا یافت و کشتی او با نام خدا آرام گرفت. «بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا» (هود ص ۴۱) «تا به نام خدا کشتی هم روان شود و هم به ساحل نجات رسد»

و نیز آورده است: اگر کسی در عین رعایت نظام علت و معلول به قدرت خویش و سایر اسباب و علل عادی تکیه نکند، بلکه مؤثر مطلق را فقط خدا بداند، آثار اسم اعظم او در کنار بسم الله ظهور می کند. مفسر محترم در جای دیگر می نویسد: گناه چون نقص و امر عدمی است به خدای سبحان ارتباطی ندارد. منشأ هر معصیتی یا جهل است یا عجز یا سایر امور عدمی و خداوند از همه آنها منزّه است. و نیز در جایی در مورد نسبت بین «سَبِيلَ الْغَى» با «صراط مستقیم» چنین می خوانیم: نسبت «سَبِيلَ الْغَى» با صراط مستقیم نسبت تضاد نیست، بلکه نسبت تقابل عدم و ملکه است؛ یعنی یکی بود صراط است و دیگری نبود.

در بحث روایی که آخرین بخش از گفتار مفسر در هر فصل است، روایات را طبقه بندی کرده و در پایان به جمع بندی پرداخته و آن را تحت عنوان «الاشاره» آورده است. در این بخش، روایاتی را از منابع حدیثی یا تفسیری انتخاب کرده در بسیاری از موارد به شرح آنها پرداخته و در صورت لزوم به رفع تنافی ظاهری آنها روی آورده یا بعضی را کنار نهاده است. مفسر در این بخش از طولانی شدن ابایی نداشته و بدین سان منبعی در شرح و تبیین روایات تدوین نموده است.

مفسر به روایات شأن نزول نیز توجه داشته و به عنوان یک مبنا در روایات شأن نزول به متعدد بودن سبب نزول باور دارد و بیشتر روایات تفسیری را از باب تطبیق مصداقی و از نوع جری می‌داند و معتقد است چه بسا روایتی بیانگر باطن قرآن و در مقام ذکر مصداق باطن قرآن باشد.

شاخصه‌های تفسیر

یکی از امتیازات این تفسیر، توجه ویژه به هدفمندی سوره‌ها و اختصاص فصلی با عنوان «تناسب آیات» در میان مباحث تفسیری است. وجود مباحث روز و کاربردی و کلام جدید و آنچه در عرصه اجتماعی و سیاسی به گفت‌وگو تبدیل شده است در این تفسیر مورد توجه قرار گرفته است. پلورالیسم دینی سکولاریسم اصل تنازع بقا در رویارویی حق و باطل ولایت فقیه و شورا و نقش آن در حکومت دینی نسبت بین یافته‌های علوم تجربی و آموزه‌های دینی، و تأثیر انتظار از متن در تفسیر متن نمونه‌هایی از این موضوعات است.

از نکات قابل توجه در تفسیر «تسنیم» نقد و بررسی دیدگاه‌های سایر مفسران است.

آیت‌الله جوادی آملی هم در پیشگفتار طولانی خود و هم در متن تفسیر، موضوعات علوم قرآنی را مطرح و دیدگاه خود را درباره آنها بیان کرده است. گاهی اصطلاحاتی همسو با نظر خود ابداع نموده و آنها را به کار گرفته است؛ برای نمونه مفسر لفظ «جو نزول» «فضای نزول» را وضع و میان آن دو و «شأن نزول» تفاوت قائل شده است.

به جز جلد ۲۱ در پایان بقیه مجلدات این تفسیر فهرست منابع آمده است و در بهره‌گیری از منابع تفسیری و روایی، از منابع غیر شیعی نیز استفاده شده است.

مشترکات و تمایزات المیزان و تسنیم

علامه طباطبایی روش تفسیری قرآن به قرآن را که پیشینیان به اشاره یا در حد یک نظریه مطرح ساخته یا بعضی به

صورت محدود آن را به کار برده بودند، محور تفسیر خود قرار داد. تفسیر «تسنیم» نیز از همین روش بهره می‌برد.

هر دو مفسر، قرآن را در اصل حجیت و دلالت، مستقل و دلالت و حجیت آن را نیازمند به غیر نمی‌دانند.

هر دو مفسر روایتی را که به تعیین مصداق و تطبیق پرداخته‌اند از باب «جری» دانسته‌اند.

هر دو از تفاسیر وجوامع حدیثی اهل سنت استفاده کرده کرده‌اند.

در هر دو تفسیر المیزان و «تسنیم» عموماً روایات بدون ذکر سند یاد شده و بیشتر به ذکر آخرین راوی بسنده شده است.

در هر دو تفسیر بحث و تفسیرهای موضوعی متعدد و مفیدی وجود دارد، عناوینی همچون: «یوم در قرآن» «قرآن و عزت» «حیات در فرهنگ قرآن» و «مناسک حج»

به رغم یکسان بودن اسلوب و روش «تسنیم» با اسلوب و روش المیزان، تفاوت‌های این دو تفسیر نیز چشمگیر است و آیت‌الله جوادی آملی در برخی موارد به نقد دیدگاه استاد خود می‌پردازد.

«تسنیم» عموماً برای هر آیه فصلی جداگانه در نظر گرفته و این اسلوب، دسترسی به تفسیر هر آیه را آسان‌تر می‌کند ولی در المیزان مجموعه‌ای از آیات مورد تفسیر قرار گرفته است. تفاوت دیگر این دو تفسیر این است که چون تألیف «تسنیم» در عصر برپایی نظامی استوار بر فقه شیعه صورت گرفته مباحث سیاسی و حکومتی در این تفسیر از تفسیر المیزان پررنگ‌تر است.

برخی ضعف‌ها

عباراتی عربی در متن تفسیر «تسنیم» آمده است که منبع آن مشخص نشده و چه بسا این عبارات را روایت تلقی شود، و یا نقل سینه به سینه آن مشکلاتی را به وجود آورد. دو عبارت

«القرآن غریب لایقضى دینُهُ و غریب لایؤدی حَقَّهُ» و «تُعزَفُ الاشیاء بأضدادها» نمونه‌هایی از آن است.

مفسر گاهی سخنی را به مفسری دیگر نسبت داده، ولی نام او را یاد نکرده است.

در این تفسیر عبارات فنی وجود دارد که درک آن در حد خواص و کسانی است که با آن رشته خاص آشنایی دارند.

آیت‌الله جوادی در پیشگفتار خود که به پاره‌ای از موضوعات علوم قرآنی پرداخته، از موضوع مکی و مدنی بودن آیات و سوره‌ها و نقش آن در فهم مراد آیات عبور کرده و به ندرت در متن تفسیر از آن یاد کرده است.

مجلدات تفسیر «تسنیم» همسان نیست. به طوری که جلد اول و دوم و چهارم آن فهرست منابع ندارد و جلد سوم فاقد فهرست تفصیلی ولی جلد چهارم واجد فهرست تفصیلی است و از تمامی مجلدات بعدی فهرست تفصیلی حذف شده است.

وضعیت نشر

54 جلد از این تفسیر شامل تفسیر ترتیبی قرآن کریم از آغاز تا آیه ۶۹ سوره طه تا ۱۰ تیرماه ۱۳۹۹ ش منتشر شده است. و تا پایان قرآن به حدود ۸۰ جلد خواهد رسید.

قرار است تفسیر ۱۵ جزء نخست قرآن کریم در ۵۰ جلد منتشر شوند و تفسیر ۱۵ جزء بعدی در ۳۰ جلد خاتمه یابند. دلیل این امر تبیین بسیاری از موضوعات تفسیری در ۱۵ جزء نخست است که لزومی به تکرار آنها در جزء‌های بعدی نیست.

واحد پژوهش حوزه علمیه
حضرت فاطمه
الزهرا(س)پارسیان